

O POLJOPRIVREDNOM RJEČNIKU

Dr Josip Ritz: *Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatski ili srpsko-engleski rječnik*, Liber, Zagreb, 1973.

I.

Strukovni su nam rječnici prijeko potrebni i stoga valja pozdraviti pojavu rječnika dra J. Ritza. Ne spomenuh slučajno prijeku potrebu jer hrvatska leksikografija pojedinih znanosti znatno zaostaje ako se usporedi s poljskom, njemačkom, talijanskom, ruskom i dr. Možda bismo se mogli nekako s njima mjeriti kada bismo imali pedesetak takvih suvremenih rječnika! Pa ni tada ne bismo izbili ispred njih. Iako je hrvatska leksikografija veoma stara (počinje izlaskom Vrančićeva Dictionara 1595) i premda je dosta rano objavljen naš prvi strukovni rječnik (polovicom prošloga stoljeća), unatoč svemu tomu do danas nismo mnogo napravili. Ne krećemo se ništa brže negoli se napredovalo u posljednja tri desetljeća 19. stoljeća kada nastajahu u nas prvi strukovni rječnici. Zaradi usporedbe predočit ću sve njih iz toga razdoblja; barem ih je meni toliko poznato. To su:

I. Dežman: *Rječnik lječničkoga nazivlja*, Zagreb, 1868.

J. Depoli: *Poštarski rječnik*, Zagreb, 1871.

I. Filipović: *Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache. Zum Gebrauche für Juristen, Beamte ...*, Zagreb, 1875.

B. Šulek: *Jugoslavenski imenik bilja*, Zagreb, 1879.

Nepoznat pisac: *Rječnik njemačko-hrvatskoga tehničkoga nazivlja za uporabu inženira, mehanika, zemljomjera ...*, Zagreb, 1881.

J. Ettinger: *Šumarsko-lovački leksikon*, Zagreb, 1898.

Nimalo se hitrije, ponavljam, nije kročilo u našem stoljeću, premda uvjeti za stvaranje bijahu kudikamo povoljniji (više stručnjaka, bogatija stručna literatura) i potrebe mnogo veće. Vrijedna su spomena leksiko-

grafi V. Mažuranić, M. Hirtz, V. Dabac, R. Simeon i dr., ali smo daleko ispod stvarnih potreba. Pripomenut ću kako pored Dežmanova Rječnika postoje još dva liječničke struke. To su Liječnički rječnik J. Arambašina, objavljen u Splitu 1912. i Medicinski rječnik M. Nemičića, objavljen u Zagrebu 1913. Naizgled je ovako stanje u liječništvu zadovoljavajuće, a stvarno je daleko od toga. Opravdano se možemo zapitati: koliko mladih liječnika uopće zna za te rječnike, a da se i ne spominje Dežmanov? Sve kada bi jedan liječnik imao sva tri na svojoj polici, koliko bi se danas njima mogao koristiti? Sigurno malo jer su zastarjeli. Od 1913. do naših dana medicinske su znanosti toliko napredovale da je za nove nazive potreban povećani rječnik. Gledajući dakle praktično, gotovo kao da ih i nema. Konačan je podatak veoma nepovoljan: suvremenih je strukovnih rječnika izrazito, izrazito malo.

II.

Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatski ili srpsko-engleski poljoprivredni rječnik dra J. Ritza nesumnjivo je obogatio zakladu domaćih strukovnih rječnika. Poljoprivrednim je stručnjacima omogućio snalaženje u nazivlju svoje struke i usmjerio je njegovu dalju jedinstvenu uporabu. Naime otpada šarolikost nazivlja kao posljedica nepostojanja strukovnoga rječnika. Ujedno daje poticaja i pruža osnovu za stvaranje rječnikâ pojedinih poljoprivrednih grana (npr. rječnika voćarsko-vinogradskoga, hranidbenoga, genetičkoga, pedološkoga i dr.). Iz Predgovora se vidi da je ovo njegovo drugo izdanje; prvo se bilo pojavilo 1969. i odavno je rasprodano. U njegovu je Predgovoru pisac izazvao poljoprivredne stručnjake kada je zapisao: »Ovo je prvi pokušaj, ali nikako ne bi smio biti i zadnji. Veoma bih se radovao, kada bi netko nastavio tim poslom i Rječnik još više proširio.« No od izazova — ništa. Rječnik je proširio pisac njegova 1. izdanja jer se ne nađe nitko drugi. Kako je isti izazov, ili poziv, unesen i u Predgovor 2. izdanja, možda će biti uspješnijim

magovorom nekolicini inženjera poljodjelstva da se late posla i nastave gdje je stao njihov učitelj! Sada imaju osnovu, i to veoma vrijednu, pred njima je njezin proširak i put u pojedine grane, dosta dug, ali ipak lakši. U tome je smjeru još pred njima zemlja neorana koja čeka trudoljublji-ve poslenike.

Ritzov je rječnik dvojan: prvi je dio englesko-hrvatski, drugi pak hrvatsko-engleski. Tako je Rječnik potpun i uporabljiviji negoli da je posebno izišao svaki dio. Uz biljke i sitnije životinje stoji i njihov latinski naziv, kako ne bi bilo nikakve pometnje u određivanju njihova značenja. Poznato je da se u nas mnoge biljke i manje životinje različito imenuju, ali se spomenutim dodatkom uklanjaju moguće dvojbe i nesuglasice što bi mogle prosteći samo iz hrvatskoga i engleskoga imenovanja.

Dr. Ritz je odabrao jednostavan način slaganja Rječnika i proveo ga do kraja. Evo kako je postupao:

abatement 1) *umanjenje, opadanje, snižavanje* 2) *popust, rabat*, 3) *kalo, rasip, rastur*

abattoir *klaonica*

abwool *žica osnove, osnova kod tkanja*
abdomen 1) *trbuh* 2) *zadak kod kukca*
abdominal *trbušni*

Ili u drugome dijelu:

Abesinska zob (*Avena abyssinica*) *Abys-
sinian oats*

Abies (Jela) *Fir*

abiogeneza *abiogenesis*

abiotičan *abiotic*

abnormalni *abnormal*

Kada je pak značenje više slojevito, biva ovako:

navodnjavanje *application of water, wa-
tering, irrigation*, (livada) *narsh*, (naplav-
ljivanjem) *flood irrigation*, (poplavlivanjem)
inundation method, (prskanjem) *spray ir-
rigation*, (rubova parcele) *border method*
of irrigation, (u brazde) *furrow irrigation*
(zalijevanjem) *basin irrigation*

Pojedine su objasnidbe još obuhvatnije. Na primjer, tumač značenja imenice *stroj* proteže se na dva stupca i zaprema više od polovice stranice. Koliko vrsta strojeva u poljodjelstvu, toliko i objašnjenja. Razumi-je se kako bi bilo suvišno navoditi i one strojeve koji se ne rabe u danoj privrednoj djelatnosti; bio bi to suvišan teret i pisac je ispravno postupio kada je ovako učinio.

Medu navedenim primjerima ima i tudica u domaćemu nazivlju na jednoj i na drugoj strani (*rabat, kalo, abiogeneza, abiotičan, abnormalni*). Većina je skoro u potpunosti prihvaćena; za najviše njih nije moguće pronaći dobru domaću zamjenu. Međutim ovdje se ne smije uvijek biti široko-grudnim: tuđoj riječi ne smije biti mjesta ako ima dobra domaća riječ ili izraz. Kada se već unosi u objasnidbu primljenica, neka se dade prednost hrvatskoj riječi. Tako: *rasip, kalo*, kao što se postupilo ispred, pod 2), gdje je najprije *popust* pa *rabat*. Ne bi bilo zgoroga pokoje tudice staviti u zagradu kada je to opravdano. Dalje, bilo bi sretnije pojmove *kastrirati, klima* i sl. uputiti na *škopiti, podneblje*. Uzgred je pripomenuti kako uopće nema glag. *škopiti*, a nalazi se *škopljenje*. Također je samo valencija, nije zabilježena *valjanost*, jednako klimatski bez *podnebaljski*.

Od civilizacijskih imenica na -cija bolje bi odgovarali pridjevi na -ski, npr.: *asimilacijski, filtracijski, gravitacijski, kondenzacijski* od *asimilacija, filtracija, gravitacija, kondenzacija*. U Rječniku su *asimilacioni, filtracioni* itd.

Pokoja zamjerka ide i na račun domaćih riječi. Tako namjesto *kolo* stoji *kotač*, a *kolo* nije ni uneseno, zatim odliv iako je uobičajenije *odljev*; pored *krumpir* posebno je donijeta i *krtola*, čist provincijalizam. Uz engl. *bee stings* stoji: *kolostrum, prvo mlijeko nakon teljenja*. Prema glag. *grušati* se dotično je *mlijeko* prozvano *grušalina* (i *gruševina*), jer se *gruša*. U književni je jezik ušao oblik *grušalina* pa nije jasno zašto pisac nije prihvatio postojeću riječ. Na sreću ovakvih je i sličnih primjera sasvim malo.

U Predgovoru je zabilježeno da su Rječnik stručno ocijenili dr. Rudolf Filipović (jezičnu stranu) i dr. Josip Brečić (stručnu stranu). Budući da je dr. R. Filipović anglist, to pretpostavljam kako je ocijenio Rječnik samo s gledišta engleskoga jezika, a ne s hrvatskoga. Ako sam u pravu, pisac je ostalo mogao povjeriti jednomu kroatistu. Da je tako učinio, sigurno se u djelu ne bi našli slučajevi kao: činioc, svjetlo pivo, užljebljen, primjenjena, orača, prorjediti se, korjenje, korjenov, dozrijeti, duvač i dr., koje nađoh na prvim stranicama obaju dijelova. S malo više skrbi za svoj jezik mogle su se lako izbjeći ovakve pogreške. Nadajmo se da ih neće biti u 3. izdanju!

I još jedna manja nezgrapnost: namjesto slova *đ* svagdje je *dj*. Moralo je biti jer je Poljoprivredni rječnik preslikano izdanje, no mogao se naći pisači stroj koji ima i ovaj znak.

Među navedenim piscima strukovnih rječnika samo je jedan jezikoslovac (B. Šulek). Podatak svjedoči kako strukovni rječnici ne mogu biti predmetom jezikoslovaca, za to su ponajprije pozvani stručnjaci danih struka, jezikoslovcima pripada pomagačka dužnost. I jedino se u čvrstoj suradnji jednih i drugih može stvoriti valjan strukovni rječnik.

Kada već opstoji poljoprivredni rječnik, prvi bi odsada bio na redu šumarski, pa meteorološki, gospodarski itd. Svaka znanost, odnosno većina njezinih grana, treba imati svoj rječnik.

Mate Šimundić

U JEZIČNOM PRILAGOĐIVANJU VAŽNI SU I NEJEZIČNI RAZLOZI

Poznatu istinu da ništa ne dokazuje tko previše dokazuje potvrdio je i D. Alerić u prošlom broju Jezika. Uvjero je možda svoje istomišljenike, ali ne i one druge. Rasplinjujući svoju dokaznu snagu udarcima na sporednost, citirajući katkad obilno, a katkad samo »dviye i po rečenice« svojih kritičara, navodeći i literaturu za

koju skromno primjećuje da mu je poznata tek po naslovu, dokazujući svoju štokavsku elastičnost jednim studentskim radom, zamjerajući protivnicima da griješe ne shvaćajući što on ima na umu i što je zabunom ispustio, ne podcjenjujući konstataciju da u »jezičnom razvoju često igraju vrlo odsudnu ulogu izvanjezični činitelji: psihološki, sociološki, kulturni, politički i drugi« i da »živimo u vremenu brzih i masovnih sredstava komuniciranja, kada se svako mijenjanje, modificiranje, iskrivljavanje riječi odmah i masovno zapaža« — Alerić je ipak pokazao da nema sluha za temeljni razlog spora. Nakon njegova drugog članka teško je zaključiti da on shvaća kako Gubec i njuška nisu isto baš kao ni Hruškovec i kruškovac. On ne shvaća ili ne želi shvatiti da su upravo u spornim primjerima izvanlingvistički razlozi jači od lingvističkih.

Budući da sam o svemu tome dovoljno jasno govorio u 1. broju ovogodišnjega Jezika, a bitne razloge Alerić nije pobio, ne smatram da je potrebno ikakvo ponavljanje ili osnaživanje iznesenih argumenata. Načela koja sam predložio za poštokavljanje prezimena, mjesnih imena, etnika i ksetika s uvjerenjem podržavam i nakon mnogobesjednog Alerićeva suprotstavljanja.

Kad se odbace sporednosti, u formulaciji Alerićeva prijedloga ostaje sporan samo posljednji, istaknuti dio: »Mjesna imena i prezimena ulaze u hrvatski književni jezik s dosad uobičajenom osnovom, ali mu ortopski i deklinacijski moraju biti prilagođena, a uglavnom i s obzirom na suglasničke promjene do kojih dolazi u deklinaciji.« (Istaknuo S. T.) Riječ »uglavnom« ne pokazuje Alerićevu elastičnost, nego nedosljednost i nesigurnost. Da je čvrst u svom stavu, on ne bi nudio alternative: *Gubec* — *Gubeca* (pa prema tome i *Gubecov*, *Gubecovka*) ili *Gubac* — *Gupca* (*Gupčev*, *Gupčevka*). Zalagao bi se za najštokavskije rješenje. A da ima sluha za ono što je osnovni problem, tj. za izuzetnost osobnih imena i toponima, kao i riječi od njih izvedenih (etnika i ksetika), osjetio bi i sam kako npr. Čakovčaninu zvu-